

Devlet, Diyanet ve Tarikatlar

23 Temmuz 2022 tarihli Ziya Dođan'ın yazısı: [Devlet, Diyanet ve Tarikatlar - Ocak Medya](#)

Başta ifade edeyim; ne diyanetin, ne tarikatların ve ne de devletin bugünkü içler acısı durumları bu yazının konusu değildir.

Cumhuriyet tarihi penceresinden devletin diyanet ve tarikatların ilişkisine değineceğim.

Roma, Sasani ve İslam devleti gibi tüm küresel ölçekli devletlerde olduğu gibi Osmanlı devleti de idari mekanizmasını özerk anlayış üzerine bina etmişti. Cumhuriyetin kurulmasıyla tüm yetkileri merkezi idareye alınarak, özerk anlayışları iptal edildi.

Osmanlı devleti şeyhülislam üzerinden kadı tayinleri yaparak, dini meselelere hâkim olduğu gibi tarikatları kendi güdümünde kullanıyordu. Cumhuriyetin kurulmasının ardından 3 Mart 1924 tarihinde Diyanet'in kurulmasıyla tarikatları lağv eden devlet, özerk dini yapıları kaldırdı ve dini merkezi devlet himayesinde tanzim etti. Bu "tanzim" ile iyi mi etti, kötü mü etti konusu, bu yazının konusu olmadığı için geçiyorum.

Osmanlı devletinde tüm imparatorluklarda olduğu gibi milletlerin toplu yaşadığı beldelere özerk statü veriliyordu. Türkiye devleti merkezi idare sistemine geçerek, tüm özerk idari yapıları kaldırdı.

Osmanlı devletinde muhtelif dinlere ve yabancılar hukukuna göre özerk mahkemeler vardı. Türkiye devleti tek mahkeme sistemine geçerek, özerk mahkeme anlayışını kapitülasyonlarla birlikte kaldırdı.

Türkiye devletinin diğer uygulamalarını yine bu minvalde okumak gerekir.

Türkiye devletinin rejim değişikliği hayatın her alanında olduğu için muhtelif kesimlerden çok ciddi tepkiler aldı.

Selçuklu devletinden geçiş yapan özerk idareler ve tarikatlar 1.000 yıllık köklere dayanıyordu. Birkaç senede kökünden koparıp, atmaya kalkmak ne kadar doğrudu? Mesele ıslah mı edilmeliydi? Yoksa kangren halini mi almıştı? Yoksa Avrupalılaşıma yolunda değişim ve dönüşüme ayak uyduramayan kesimlerin tasfiye zamanı çoktan gelmiş miydi?

Türkiye devletinin yeni rejimi zamana yayması gerektiği bazı konuları dayatması doğru olmadığı gibi tek tip insan modelinde ısrar etmesi çağdaş yaşam anlayışına da uygun değildi.

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitimli kesimin büyük bölümü Avrupalı yaşam tarzına bürünmüş sadece tarikat ehli ve köylüler eski usulde devam ediyordu.

Cumhuriyetin yeni uygulamalarına karşı çıkanlar aslında muhtelif özerk hakları ellerinden alınan kesimler olmuştur.

Bu hususta özerk devlet statüsünde olan yapılarla iç savaşa girilmiş, tarikatların gizli faaliyetleri terör kapsamına alınmış, hilafet kalkışması idamla sonuçlanmıştı.

Cumhuriyet dönemi din – devlet ilişkisini, uzun ve oldukça tartışmalı bir konudur. Tartışmalara kapı açmama adına aşağıdaki beş soruya cevap arayalım.

Devlet dini şûra heyeti kurarak, tarikat şeyhlerini ve medrese müderrislerini bir mecliste toplayamaz mıydı?

Bu heyetin ilmi derinliği için belli kaideler koyamaz mıydı?

Böyle bir oluşuma kısmen de olsa hiç gidilmedi mi?

Toplumunu birleştirmek yerine ayrıştırmak doğru muydu?

Günümüzde neden bunlar yapılmıyor?

Medyadaki beyanlara bakılırsa muhtelif dini kesimlerin akla ziyan beyanları şûra heyetini zaruri kılmaktadır. Diyanetin kendisini yegane mercii görmesi toplumun her kesiminden yeterince rağbet görmüyor. Tarikatlara göre diyanet cehaletin merkezi kabul ediliyor.

Hâlbuki tarikatlarda elle tutulur ilim olmadığı halde bu kesimin kendisini dinin merkezine oturtması tuhaf değil mi?

Diyanet bu kesimlerle meşveret heyeti kurarak, onların çapsızlığını ortaya dökebilir. Onlardan hakiki âlim varsa şayet ilminden istifade edebilir. Bu yapılara ait hurafeleri müzakere masasına getirebilir. Islah olmayanlara çare üretmesi gerekir. Tabii diyanetin kendi garabetini de karşı taraf masaya getirmelidir. Din kesinlikle devletin suistimalinden çıkartılmalıdır.

Cumhuriyet kurulurken özerk idari yapılar iptal edildikten sonra bu beldelerden vekiller seçilerek, mecliste temsil hakkı tanındı. Buna rağmen bazıları eski rantta ısrar ettiler. Devlet masa başında çözemediği hususlara askeri müdahalede bulundu.

Devlet birçok tarikat şeyhine diyanette vazife teklif ettiği halde bazıları kabul etti, bazıları reddetti. Diyanet içinde bu şeyhler dini şûra heyeti kurabilir hatta hükümetin bu alana girmesini engelleyebilirdi. Dini eğitimi belli zemine oturtarak, fen ve din ilimlerini birlikte talim edecek şartları oluşturabilirlerdi. Lakin birçok tarikat şeyhi eski usulde ısrar edip, gizlice eğitim vermeye kalktılar.

Osmanlı devletini en çok meşgul eden konulardan bir tanesi mezhepler arası içtihat farklılıkları olmuştur. Mahkemede Hanefî, Şafîi, Hanbelî ve Maliki mezhebine hüküm bina etmenin müşkülâtı bezdirmiştir. Hile-i şeriye gibi skandalları hiçbir tarikat şeyhi dile getirmez. VII. – VIII. asrın ihtiyaçlarını bile karşılamayan bu mezheplerin kökünden çözümü için hiçbir tarikat şeyhi kılını bile kıpırdatmamış hatta onu dinin temel kaideleri olarak görmüşlerdir. Osmanlı devleti XVIII. asırda modernleşme kararı alınca Şeyhülislam kurduğu heyetle “Mecelle” hazırlar ama beklentilerin çok uzağında kalmıştır. Kısacası dini tarikat ve medreseler çoktan vasfını yitirdiği halde ne kendilerini güncellendiler ne de onun önünden çekildiler.

Yazıyı iki soru ile bitirmek istiyorum.

Şayet siz devlet başkanı olsaydınız, hem diyanete hem diyanet içindeki gizli tarikat mensuplarına hem diyanet bünyesinde vazife almayı reddederek, kendi başına buyruk dini faaliyetlerde bulunanlara ne tepki verirdiniz?

İkinci soru, mevcut dini gruplardan birisini devletin onayıyla dini merci konumuna getirselerdı şayet sizce diğer gruplara diyanette memuriyet verir miydi? Onlara söz hakkı tanır mıydı? Cumhuriyet rejiminin dini kesimlere kapılarını açtığı kadar sizce onlar da açar mıydı?

Buyrun, karar sizin...